

Віра Василівна Мелешко,

кандидат педагогічних наук,
доцент, старший науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6224-5201>

УДК 373.5.091

DOI: <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-29-35>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Анотація.

У статті проаналізовано актуальні проблеми, що пов'язані з виявленням інтелектуальної обдарованості учнів старшого шкільного віку та теоретичні аспекти розвитку інтелектуальної обдарованості. Розкрито сутність ключових понять у контексті зазначеної теми.

Представлено різні погляди науковців на феномен «обдарованість» і тлумачення понять, пов'язаних з обдарованістю, обдарованою дитиною її інтелектуальними здібностями та якостями. Розглянуто сутність впливових факторів, що позначаються на розвитку інтелектуальної обдарованості чи окремих складників.

Автор зосереджує увагу на показниках інтелектуальної обдарованості учнів старшого шкільного віку, які навчаються в освітніх закладах для обдарованих дітей – ліцеях. Виокремлено основні теоретичні засади розвитку інтелектуальної обдарованості.

Ключові слова: обдарованість; виявлення обдарованих індивідів; показники обдарованості; якість освіти; освітній процес; інтелект; інтелектуальна обдарованість.

Сучасна освіта покликана забезпечити умови для системного розвитку закладених природою можливостей і обдарувань особистості, їхню вдосконалення і реалізацію у процесі діяльності. Підтвердженням цього слугують результати психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть, що доводять значущість умов, зокрема дидактичних, для розвитку інтелектуальної обдарованості на етапі освітніх послуг у старшій школі, а також підтверджують, що такі умови не можуть бути забезпечені в межах традиційної освіти.

Актуальність проблеми розвитку обдарованості стрімко зростає у зв'язку з посиленням вимог до якості освіти, умов організації освітнього процесу для обдарованих дітей, які в майбутньому будуть забезпечувати прогрес розвитку суспільства та української держави.

Обдарованість є поєднанням природних, успадкованих задатків і якостей та набутих, удосконалених здібностей, що розвиваються під час перебування в школі, де відбувається процес формування та плекання майбутньої української еліти. Виявлення інтелектуальної обдаровано-

сті, забезпечення її розвитку на цьому етапі, забезпечення умов для реалізації їхніх потенційних можливостей є одним із пріоритетів академічних і наукових ліцеїв як закладів загальної середньої освіти.

Створення умов для розвитку інтелектуально обдарованої особистості в закладах освіти спонукає науковців до вивчення специфіки організації освітнього процесу, обґрунтування організаційних, педагогічних, дидактичних засад цього процесу.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності поняття «інтелектуальна обдарованість», наукових підходів до виявлення інтелекту як розумової поведінки обдарованих учнів, з'ясування різних поглядів на феномен обдарованості, ознак і характеристик інтелектуальної обдарованості учнів старшого шкільного віку.

Проблеми формування та розвитку інтелектуально обдарованої шкільної молоді покликані розв'язувати різні типи закладів освіти, проте більш сприятливі умови для цього створюються в академічних і наукових ліцеях, мережа яких буде розширюватися в період переходу на

профільну освіту відповідно до реформ української школи.

У таких закладах буде здійснюватися цілеспрямована педагогічна підтримка, буде забезпечуватися належний психологічний супровід, використовуватимуться сучасні методи та технології, створюватимуться сприятливі умови для повної реалізації індивідуальних освітніх траєкторій тощо.

Практика підтверджує, що в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) навчається багато талановитих дітей, які вже в ранньому віці демонструють хист і бажання займатися дослідженнями, створювати інноваційні рішення, шукати відповіді на складні питання, проявляти креативні здібності в освітній діяльності.

Розвивати такі здібності покликані спеціалізовані заклади освіти – наукові ліцеї. У своїй діяльності заклади наукового спрямування керуватимуться Положенням «Про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат», що затверджено постановою Уряду № 438 від 22 травня 2019 року. До наукових ліцеїв будуть зараховувати учнів, які з дитинства цікавляться наукою та дослідженнями, а також демонструють зацікавленість до пошуку нових знань, ідей тощо.

Завданнями ліцеїв наукового спрямування передбачено:

- підготовку майбутнього вченого, особистості, яка здатна до інноваційної діяльності, прийняття системних рішень, навіть, у критичних ситуаціях;

- провадження освітньої діяльності на засадах підходів дослідно-орієнтованої освіти, спрямованості до залучення та підготовку учнівської молоді до наукової та науково-технічної діяльності;

- забезпечення здобуття учнями освіти відповідно до Державних стандартів загальної середньої освіти та спеціалізованої освіти наукового спрямування, зокрема завдяки системній діяльності з використання завдань і досліджень високого рівня складності (олімпіадних, турнірних, проектно-конкурсних тощо);

- забезпечення поглибленого вивчення профільних предметів і набуття компетентностей, що необхідні для подальшої наукової та науково-технічної діяльності; їх пошук і відбір для отримання освітніх послуг обдарованих дітей, які виявляють здібності до освітньо-дослідної, дослідно-експериментальної, наукової, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності тощо.

Пріоритетні завдання професійної діяльності з обдарованими дітьми окреслено також в інших документах державного рівня, наприклад, у Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII, Концепції «Нова українська школа» тощо.

Зклади освіти для інтелектуально обдарованих учнів старших класів покликані забезпечувати сприятливі умови для проведення твор-

чих робіт, оволодіння практиками проведення дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької, раціоналізаторської діяльності, забезпечення належного рівня профільної та допрофесійної підготовки.

Правила конкурсного відбору учнів ґрунтуються на засадах чинного законодавства, серед яких: Закон України «Про освіту» (п. 6 ст. 36), яким передбачено створення ліцеїв, гімназій, колегіумів з метою розвитку здібностей обдарованих і талантів дітей; Закон України «Про загальну середню освіту»; Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778; Інструкція про організацію та діяльність ліцею затверджена наказом МОН України від 20 липня 1995 р. № 217; Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), затверджена наказом МОН України від 19 червня 2003 р. № 389 і зареєстрованої Мініюстом України від 04 липня 2003 р. № 547/7868; лист МОН України «Про застосування Закону України «Про загальну середню освіту» щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах» від 28 жовтня 2002 р. № 1/9-472; наказ Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2013 р. № 499, Положення про науковий ліцей і науковий ліцей-інтернат.

Необхідно зазначити, що ліцеї є закладами загальної середньої освіти для обдарованих дітей, які наділено статусом вищого рівня профільної школи. Їх відмінність полягає у співпраці з ЗВО-партнером і наявності спільного інформаційного простору тощо. Освітній процес наукового ліцею, окрім науково-пошукової діяльності, покликаний забезпечувати формування інтелектуальної особистості, що сформована загальнокультурними, допрофесійними, методологічними та іншими компетентностями.

Потенційними учнями ліцею є переможці та учасники обласних олімпіад та обласних конкурсів-захистів науково-дослідних робіт МАН України, які зараховуються без іспитів (за співбесідою).

Створення та розширення мережі ліцеїв наукового спрямування буде здійснюватися за рахунок трансформації академічних ліцеїв, що потребує розроблення відповідного науково-методичного супроводу, обґрунтованих механізмів і критеріїв ідентифікації обдарованої шкільної молоді, на основі яких будуть визначатися рівні інтелектуальної обдарованості, враховуватимуться потреби та здібності кожного, прогнозуватимуться шляхи подальшого розвитку випускника такого закладу.

Важливим сегментом діяльності з обдарованою молоддю в умовах ліцею є організація освітнього процесу, що потребує врахування високих

вимог до якості освіти, організаційних форм і технологій. Такі заклади покликані забезпечити умови для системного розвитку закладених природою можливостей та обдарувань особистості, їх удосконалення та реалізацію у процесі діяльності. Підтвердженням цього слугують результати психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть, що доводять значущість умов (дидактичних, організаційних, виховних) у розвитку інтелектуально обдарованої особистості.

Нові вимоги до організації освітнього процесу в ЗЗСО для обдарованих учнів старших класів та до його ефективності спричинили загострення сукупності протиріч, що виникають між:

- зростаючими вимогами до якості освіти, системи діяльності з інтелектуально розвинутою особистістю та неготовністю освітніх закладів забезпечити освітній процес відповідно до вимог і потреб інтелектуально обдарованої особистості;
- колективним, традиційним характером організації освітнього процесу в ЗЗСО (зокрема, ліцеях) та індивідуальними запитами і потребами в оволодінні предметних знань;
- наявною практикою організації освітнього процесу в ЗЗСО для обдарованих дітей і потребами в науковому обґрунтуванні методів розвитку компонентів інтелектуально обдарованості в освітньому процесі наукових ліцеїв.

Поняття «обдарованість» визначають як індивідуальну потенційну своєрідність спадкових, соціальних та особистісних якостей, що слугують передумовою подальшого розвитку особистості, доведення до вищого рівня в порівнянні з попереднім станом.

Розвиток інтелектуально обдарованості та здібностей у педагогіці та психології дослідники вивчають з різних позицій: 1) теорії когнітивного розвитку (Ж. Піаже); 2) розвитку спеціальних і загальних здібностей (Б. Ананьєв, В. Дружинін, С. Рубінштейн, Б. Теплов); 3) факторної теорії особистості (Г. Айзенк); 4) онтологічної теорії інтелекту (М. Холодна); 5) вивчення вікових особливостей розвитку обдарованості (Н. Лейтес); 6) психології творчості (С. Рубінштейн, О. Тихомиров, Д. Богоявленська, А. Матюшкін, В. Юркевич та ін.).

У теоретичних джерелах інтелектуальну обдарованість визначено як загальну обдарованість, що пов'язана з високим рівнем розвитку здібностей: інтелекту та креативності, які є основою всіх видів обдарованості [1, с. 35].

Значний інтерес науковців до проблеми обдарованості, обдарованої дитини сьогодні забезпечив теоретичний і практичний внесок у психологічну і педагогічну науки, що активно використовується в наукових дослідженнях обдарованої дитини. Висновки й узагальнення дослідників використовуються для обґрунтування методологічних засад розвитку обдарованості особи-

стості, інтелектуальної обдарованості, процесу формування та розвитку інтелекту в освітньому процесі тощо.

Наше дослідження передбачає вивчення дидактичних засад надання освітніх послуг обдарованим учням старших класів у ліцеях. З огляду на це, у контексті поставлених завдань передбачено обґрунтувати дидактичні засади освітньої діяльності інтелектуально обдарованої особистості, авторський підхід до обґрунтування сутності структури та змісту інтелектуально обдарованості, розробити методи розвитку інтелектуально обдарованості в освітньому процесі тощо.

Аналіз показників інтелектуально обдарованої особистості свідчить про сукупність ознак і характеристик, що ідентифікують обдарованість особистості, яка потребує системи вимірів та оцінювання. З метою виявлення розвитку компонентів інтелектуально обдарованості передбачено розробити методичні матеріали для виявлення якісних і кількісних показників обстеження інтелекту (наприклад, рівень обдарованості, що розвивається в освітньому процесі).

Необхідно зазначити також, що світова практика професійної діяльності з обдарованими дітьми доводить, що до ідентифікації інтелектуально обдарованості потрібно підходити виважено, з урахуванням різноманіття характеристик та їх взаємозалежність.

Дослідники стверджують, що багато обдарованих людей не реалізували власний потенціал через різні причини, обставини, впливи, чинники тощо. Американські психологи, які вивчали життєвий шлях багатьох видатних людей, виявили, що понад половина з них мали в школі значні труднощі, важко пристосовувалися до умов.

Процес вивчення обдарованості тривалий час спрямовувався переважно на вивчення інтелектуальних здібностей з використанням тестів інтелекту. Вчені орієнтувалися на коефіцієнт інтелекту IQ як показник інтелектуальної діяльності особистості. Психологи розглядають обдарованість як: складне психологічне явище, невіддільне від особистості; наявність здібностей; їхнє своєрідне поєднання, від якого залежить можливість успішної діяльності.

Перші спроби систематичного аналізу інтелекту не лише як цілого, а й як структурного утворення, належать Л. Терстоуну. Учений спробував виокремити основні частини загального інтелекту, які назвав первинними розумовими потенціями, що охоплюють різні потенції, відкидаючи можливості існування загального інтелекту.

У контексті психологічної науки дослідники розглядають поняття «інтелектуальна обдарованість» як багатозначне. Це зумовлено наявністю різних критеріїв, на основі яких ідентифікують особистість як інтелектуально обдаровану. На думку М. Холодної, до такої групи належать

особистості з наступними типами інтелектуальної поведінки та високим рівнем:

- розвитку загального інтелекту, які мають показники вище 135–140; їх виявляють за допомогою психометричних тестів інтелекту («кмітливі»);

- академічної успішності – показники освітніх досягнень, що виявляються з використанням критеріально-орієнтованих тестів («блискучі діти»);

- розвитку дивергентних здібностей – показники побіжності в оригінальності, що виявляються на основі тестів креативності («креативи»);

- високою успішністю у виконанні конкретних видів діяльності, що мають значний обсяг предметно-специфічних знань, а також практичний досвід діяльності у відповідній предметній галузі («компетентні»);

- екстраординарними інтелектуальними досягненнями, втіленими в реальних, об'єктивно нових, загальноновизнаних формах («талановиті»);

- інтелектуальних можливостей – показники пов'язані з аналізом, оцінюванням і прогнозуванням подій повсякденного життя («мудрі») [2].

Значущість показників і якостей залежить від віку дітей і системи цінностей, прийнятої в освітньому співтоваристві. Згідно з нашими припущеннями, в наукових ліцеях значно вища ймовірність того, що особливі інтелектуальні здібності обдарованої особи буде всебічно оцінено.

Характеристику обдарованості дослідники розглядають з різних позицій, зокрема, вказуючи на такі якості, як: високий рівень загального розвитку мовлення; інтелектуальна ініціатива; перевага дивергентного мислення над конвергентним; швидкість оволодіння комунікативною ситуацією; асоціативність, гнучкість і креативність мислення; лінгвістична обдарованість; легкість у вивченні іноземних мов; образність, символічність мови; розвинена інтуїція; потреба у творчості; потреба в самоактуалізації; перевага внутрішньої мотивації над зовнішньою; позитивне сприйняття навколишньої дійсності [3].

З огляду на багатозначність показників, характеристик, ознак обдарованих учнів старшого шкільного віку, можна дійти висновку, що обдарованість має своєрідну структуру, певну сукупність компонентів, які демонструють всебічні сторони особистості.

Таким чином, вивчення розвитку інтелектуальної обдарованості учнів старших класів потребує особливої уваги та вимагає детального розкриття структури інтелекту, як: сукупності особистісних компонентів, детального аналізу кількісних і якісних показників обстеження інтелекту, апарату розумової поведінки.

Методологічною основою в обґрунтуванні показників обстеження інтелектуальної обдарованості будуть слугувати принципи, методи, під-

ходи, висновки й узагальнення науковців. Важливим показником обдарованості слугує рівень інтелектуального потенціалу особистості, принципи розвитку якого обґрунтовано в психолого-педагогічних дослідженнях Я. Венгера, Ю. Гільбуха, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Клименко, М. Лисиної, Т. Хромової та ін. Методологічним підґрунтям в розробленні показників обстеження інтелекту обдарованої дитини буде використано теоретичні висновки науковців, що сформульовано у формі закономірностей, принципів, методів і підходів, серед яких:

- **акмеологічний**, що надасть можливість виявити й оцінити найвищий рівень інтелекту обдарованої дитини на основі якісних і кількісних показників;

- **системний**, що дасть змогу обґрунтувати критерії ефективності організації освітнього процесу в ліцеї;

- **порівняльного аналізу**, що допомагати розкрити сутність розвитку структурних компонентів інтелектуальної обдарованості та виявити суттєві відмінності від стандартних або традиційних;

- **використання закономірностей** розвитку інтелектуально обдарованої дитини дадуть змогу розкрити нові вимоги до організації освітнього процесу;

- **актуалізації**, що забезпечить виявити динаміку зростання показників інтелекту як апарату розумової поведінки особистості.

Ми враховуємо той факт, що розвиток інтелектуально обдарованих дітей випереджає рівень однолітків завдяки прискореному розвитку інтелектуальних здібностей. Як зазначають дослідники, для обдарованої дитини характерними є висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності в ній, схильність до творчості.

Поняття «обдарованість» має декілька обґрунтувань: 1) якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність виконання діяльності; 2) загальні здібності або їх характеристики, що зумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність її діяльності; 3) розумовий потенціал або інтелект; 4) цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей до отримання освітніх послуг; 5) комплекс задатків, природних даних, характеристика ступеня та своєрідності природних передумов здібностей; 6) талановитість; 7) наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності.

Обдарованість є загальною характеристикою сфери здібностей, що вимагає комплексного підходу до вивчення цього поняття. У психологічній енциклопедії поняття «загальна обдарованість» обґрунтовується як рівень розвитку загальних здібностей, що визначає діапазон інтелектуаль-

них можливостей людини та забезпечує досягнення значних успіхів під час виконання різних видів діяльності. Вона є основою для формування здібностей і результатом розвитку спеціальних здібностей [4].

Аналізуючи поняття «обдарованість», дослідники розглядають його з різних позицій. Увагу науковців привертають такі питання: взаємозв'язок обдарованості з інтелектом; вплив середовища та спадковості на розвиток обдарованості; механізми та технології виявлення обдарованих учнів на різних етапах отримання освітніх послуг тощо.

Американський психолог Дж. Рензуллі визначає обдарованість як результат співставлення трьох характеристик: 1) інтелектуальних здібностей, що перевищує середній рівень; 2) творчого підходу; 3) наполегливості. Обдарованість, на думку автора, можна визначити за допомогою набору певних факторів, зокрема:

- здібності, що виявляються у високих показниках освітніх досягнень та рівні інтелекту;
- у творчій діяльності (висока активність у висуненні цікавих і нових ідей або шляхів їх розв'язання);
- цілеспрямованість (високий рівень усвідомлених прагнень у досягненні мети та прояв наполегливості під час розв'язання завдань) [5].

Це свідчить про те, що сьогодні не існує однозначного підходу до проблеми виявлення обдарованості особистості, як і до обґрунтування поняття «обдарована дитина».

Проте позиції дослідників узгоджуються стосовно того, що визначення обдарованості має відповідати таким критеріям, а саме:

- базуватися на більш придатних дослідженнях характеристик обдарованих особистостей, а не на романтичних уявленнях чи непідкріплених позиціях;
- містити вказівки щодо відбору й розроблення інструментарію та процедур, що можуть бути використані для планування ідентифікаційної системи;
- вказувати напрям і бути логічно пов'язаним із практикою розроблення спеціальних програм, включаючи відбір матеріалів і методів з метою надання освітніх послуг, відбір і підготовку вчителів, визначення процедур, за допомогою яких програми можна оцінювати;
- містити потенціал для генерування досліджень, що підтверджують чи спростують валідність визначення [6, с. 83–84].

У нашому дослідженні ключовою дефініцією є «інтелект», що обґрунтовується як означення загальної розумової здатності комплексу поведінкових характеристик, які пов'язані з високими досягненнями, успішним навчанням і вихованням.

Інтелект (від лат. *intellectus* – розуміння і пізнання; загальна здібність до пізнання і розв'язання

проблем) обґрунтовуються як успішність діяльності та є основою для формування інших *здібностей*; система пізнавальних здібностей особистості (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява; здібність до розв'язання проблем) [7].

В Енциклопедії освіти «інтелект» визначено як «цілісне інтегроване психічне утворення, що забезпечує породження, конструювання та перебудову особистісних ментальних моделей світу» [7].

З позицій концепції інтелекту, як ментального досвіду (М. Холодна), інтелект розглядають як форму «...організації індивідуального ментального досвіду у вигляді наявних ментальних структур, породжуваного ними ментального простору відображення і ментальних репрезентацій дійсності, що будуються в межах цього простору» [2].

Узагальнивши підходи до розуміння сутності інтелекту як психічної реальності, можна визначити його, як:

- загальну здібність до пізнання та розв'язання проблем, що зумовлює успішність будь-якої діяльності та слугує підґрунтям для розвитку інших здібностей;
- сукупність пізнавальних властивостей особистості (відчуття, сприймання, пам'ять, уява, мислення, уявлення);
- здібність до розв'язання проблем без спроб і помилок.

Поняття «інтелект» в розумінні загальної розумової здібності застосовують як узагальнення поведінкових характеристик, що пов'язані з успішною адаптацією до нових життєвих умов, як інтегральну функцію психіки, що об'єднує когнітивну, сенсомоторну, афективну і мовно-сміслову сфери суб'єкта в цілісну систему [2].

Намагання та спроби вимірювання інтелекту науковці використовували різні концепції. Наприклад, ідея Ф. Гальтона–Дж. Кетелла полягала в тому, що інтелект має проявляти себе в простих і окремих функціях. Зазначені підходи використовували науковці та практики для розроблення та конструювання тестів, що оновлювалися й адаптувалися до сучасних вимог, до оцінювання та обстеження інтелекту.

Зарубіжні психологи (Ч. Спірмен, Л. Терстон, Е. Торндайка) тривалий час вивчали питання структури інтелекту, з'ясували на скільки складники інтелекту залежать від рівня розумових можливостей людини, від сфер діяльності, виявляли значущість і роль загальних факторів, що виявляються у різних здібностях.

У сучасних теоретичних джерелах є багато обґрунтувань обдарованості як явища і, як ознак обдарованої дитини. Обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається впродовж життя та визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному або декількох видах діяльності [5].

По-перше, обдарованість обґрунтовується як системна якість психіки, у сукупності складників психічної сфери: інтелектуальної, емоційно-вольової та мотиваційної.

По-друге, обдарованість – це сприятлива можливість розвитку особистості протягом всього життя, що вимагає системної, цілеспрямованої діяльності вчителя з дитиною на етапах перебування у школі та діяльності самого учня, а в майбутньому – дорослої людини, над собою з метою саморозвитку.

По-третє, наявність обдарованості не гарантує досягнення високих результатів і досягнень, а лише слугує можливістю досягнення успішних результатів та передбачення перспективи цілеспрямованої діяльності [8, с. 6].

Дослідники розглядають обдарованість як симптокомплекс способів, що виявляються як на рівні функцій, так і на рівні діяльності, а також як засібний складник інтелекту. Ці способи характеризуються якісною і кількісною специфікою, що перевищують середньостатистичні показники.

Згідно з висновками вітчизняного науковця І. Волощука, класифікувати обдарованість можна на основі предметного середовища засвоюваної та використовуваної за нових умов інформації. Проте доцільніше пов'язати обдарованість з її незалежністю від предметного середовища, а таку залежність «позначити» талантом, маючи на увазі унікальні здібності до засвоєння та/або використання за нових умов інформації з одного чи більшої кількості предметних середовищ [6, с. 88].

Таким чином, проблема виявлення та розвитку обдарованості учнів у сучасній вітчизняній і світовій науці всебічно вивчена та достатньо розроблена, проте проблема обґрунтування дидактичних засад надання освітніх послуг інтелектуально обдарованим учням ліцеїв вивчена недостатньо та потребує цілеспрямованого дослідження.

Необхідно врахувати той факт, що основою інтелектуальної багатоманітності (полігамності) в цілому і обдарованості, науковці визначають сукупність здібностей як засобу розвитку інтелектуальної особистості, що відбувається у процесі організованого освітнього процесу в закладі освіти для обдарованих підлітків.

У контексті завдань дослідження, на його наступних етапах буде сконцентровано увагу на розробленні експериментальних матеріалів (алгоритми, тести, анкети, рекомендації) для здійснення перевірки методів розвитку компонентів обдарованості в освітньому процесі ліцеїв та обґрунтуванні критеріїв виявлення його ефективності організації в закладах освіти для інтелектуально обдарованих. Дослідження дидактичних засад надання освітніх послуг інтелектуально обдарованим учням ліцею буде відображено в наступних наукових публікаціях виконавців.

Використані літературні джерела

1. Ларионова Л.И. Культурно-психологические факторы развития интеллектуальной одаренности / Л.И. Ларионова. Москва: Ин-т психол. РАН, 2011. 320 с.
2. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. URL: http://transyoga.ru/assets/files/books/sposobnosti/psih_intellect_paradoksi.pdf.
3. Грауманн О. Подходы к одаренности в педагогике – результаты исследований в Западной Европе и США / О. Грауманн. 2014. URL: <http://www.uni-hildesheim.de/iahe/index.php/de/service/downloads/file/56-olga-graumannwi-2014.ru>.
4. Психологічна енциклопедія: А–Я / О.М. Степанов (авт.-упоряд.). Київ: Академ-видав, 2006. 424 с. (Серія: «Енциклопедія ерудита»).
5. Рензулли Дж. Модель обогащающего школьного обучения: практическая программа стимулирования одаренности детей / Дж. Рензулли, М. Рис // Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д.Б. Богоявленской. Москва: Молодая гвардия, 1997. 372 с.
6. Волощук І.С. Специфіка роботи з обдарованими дітьми у школах сільської місцевості / І.С. Волощук // Організація профільного навчання у сільських загальноосвітніх навчальних закладах. Київ: Генеза, 2005. 218 с. С. 83–84.
7. Енциклопедія освіти: голов. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. С. 356.
8. Байбородова Л.В. Организация работы с одаренными детьми в сельской школе: учеб.-метод. пособие. Ярославль: Департамент образования Ярославской области, 2011. С. 6.

References

1. Larionova, L.I. (2011). *Kul'turno-psihologicheskie faktory razvitija intellektual'noj odarennosti [Cultural and psychological factors of the development of intellectual giftedness]*. Moscow. 320 p.
2. Hsolodnaya, M.A. *Psihologija intellekta: paradoksi is sledovanija [Psychology of Intelligence: Paradoxes of Research]*. Retrieved from: http://transyoga.ru/assets/files/books/acilities/psih_intellect_paradoksi.pdf.
3. Graumann, O. (2014). *Podkhody k odarennosti v pedahohyke – rezultaty yssledovanyi v Zapadnoi Evrope y SShA [Approaches to giftedness in pedagogics – the results of studies in Western Europe and the United States]*. Retrieved from: <http://www.uni-hildesheim.de/iahe/index.php/de/service/downloads/file/56-olga-graumann-wi-2014.ru>.
4. Stepanov, O.M. (Ed.). (2006). *Psyhlohichna entsyklopediia: A–Ia [Psychological Encyclopedia: A–I]*. Kyiv. 424 p.
5. Renzulli, J., In Ed. Epiphany, D.B. (1997). *Model' obogashhajushhego shkol'nogo obuchenija: prakticheskaja programma stimulirovanija odarennosti detej [Model of enriching schooling: a practical program to stimulate the giftedness of children]*. *Osnovnye sovremennye koncepcii tvorcestva i odarennosti – Basic modern concepts of creativity and giftedness*. Moscow. 372 p.

6. Voloshchuk, I.S. (2005). Spetsyfika roboty z obdarovanymy ditmy u shkolakh silskoi mistsevoli [Specificity of robots with charmed children in schools of high schools]. *Orhanizatsiia profilnoho navchannia u silskykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh – Organization of professional joining of silly foreign mortgages*. Kyiv. 218 p.

7. Kremen, V.G. (Ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education edit]*. Kyiv. 1040 p.

8. Bayborodova, L.V. (2011). *Organizacija raboty s odarennyimi det'mi v sel'skoj shkole [Organization of work with gifted children in a rural school]*. Yaroslavl.

Meleshko Vira. Theoretical Principles of Intellectual Talent Determination in Educational Institutions.

Summary.

Topical issues related to the intellectually gifted high school students' identification and theoretical aspects of the intellectually gifted students' development are analyzed. The essence of key concepts in this topic context is revealed.

There are different scientific approaches to the phenomenon of "giftedness" definition and concepts' related to giftedness interpretation, gifted child with his/her intellectual abilities and qualities. The essence of factors that influence the intellectual talent's and its structural components' development in the learning process is considered.

The article states that modern education aims to provide conditions for the systematic opportunities and gifts' of a human development, their improvement and realization in the activity process. It is evidenced by the results of the recent psychological and pedagogical research decades, which prove the importance of conditions, including didactic ones, for the development of intellectual giftedness during the secondary education phase, and also confirm that such conditions cannot be achieved within the traditional learning boundaries.

The scientists' high interest in the problem of giftedness, gifted child, their great theoretical and practical contribution to the psycho-pedagogical science has not

yet accumulated enough material needed to solve the problems of identifying and developing the intellectual talent of high school students in modern lyceums and educational institutions.

The author focuses on the indicators of intellectually gifted high school students studying in educational institutions for gifted lyceum children, outlines the basic theoretical foundations of revealing the intellectual giftedness' development.

Key words: *giftedness; identification of gifted persons; indicators of giftedness; quality of education; educational process; intelligence; intellectual giftedness.*

Мелешко В.В. Теоретические основы выявления интеллектуальной одаренности учащихся старшего школьного возраста в образовательных учреждениях.

Аннотация.

Проанализированы актуальные проблемы, связанные с выявлением интеллектуальной одаренности учащихся старшего школьного возраста и теоретические аспекты развития интеллектуальной одаренности. Раскрыта сущность ключевых понятий в контексте указанной темы.

Представлены различные взгляды ученых на феномен «одаренность» и толкования понятий, связанных с одаренностью, одаренным ребенком ее интеллектуальными способностями и качествами. Рассмотрены сущность влиятельных факторов, влияющих на развитие интеллектуальной одаренности и ее структурных составляющих в процессе обучения.

Автор сосредоточивает внимание на показателях интеллектуальной одаренности учащихся старшего школьного возраста, обучающихся в образовательных учреждениях для одаренных детей – лицеях. Выделены основные теоретические основы выявления развития интеллектуальной одаренности.

Ключевые слова: *одаренность; выявление одаренных индивидов; показатели одаренности; качество образования; образовательный процесс; интеллект; интеллектуальная одаренность.*

Стаття надійшла до редколегії 21 листопада 2019 року